

Strach, absence, didaktické incidenty a nedostatky v profesní přípravě učitelů

KAREL STARÝ

Na první pohled spojuje všechny články výskyt negativních jevů ve vzdělávání. Na pohled druhý – a zvláště po jejich pečlivém přečtení – si dovolím tvrdit, že velmi odlišnými cestami (sic!) přispívají k (vědeckému) poznání a tím nabízejí podněty k jejich překonávání.

Přehledová studie *Strach a školní výkon* I. Pavelkové, K. Kubíkové a A. Boháčové přináší velmi užitečný pohled na konceptualizaci strachu žáků v motivačních souvislostech. Pojetí strachu laicky vnímaného především jako negativní emoce je v některých zahraničních modelech konceptualizován šířeji, včetně tzv. facilitujícího strachu, který může přispívat k podání lepšího výkonu. Pro pedagogickou komunitu je jistě inspirující pojetí tzv. copingových strategií jako způsobů reakce na zátěžovou situaci, které lze u žáků podporovat a rozvíjet zvláště při školním hodnocení. Obsah tak nesměřuje dominantně do diagnostikování (vrozené) úzkostnosti žáka (respektive jejích symptomů, tzv. biomarkerů), ale spíše do kognitivní a emocionální stránky strachu v situacích školní výuky (např. testová úzkost). Může tak čtenářům posloužit i jako podnět k zamyšlení nad vlastními pedagogickými přístupy – jak alespoň částečně eliminovat strach u svých žáků či studentů?

Studie zkušeného česko-slovenského výzkumníka P. Gavorý se soustředí na znalost konvencí tištěného textu u předškoláků. Výzkum byl inspirován M. Clayovou, novozélandskou výzkumnicí, která se výzkumu pregramotnosti věnovala velkou část svého profesního života. Kombinace testu pro děti

a dotazníku pro rodiče nabízí výsledky, z nichž některé jsou velmi překvapivé. Výzkum je pozoruhodný metodologicky – test u nečtenářů probíhá rozhovorem nad knihou, kdy výzkumník klade dítěti otázky ve smyslu: *Teď budu číst příběh. Ty mi pomůžeš a ukážeš, kde budeme číst.* Děti pak identifikují převážně grafické vlastnosti textu jako písmeno, slovo či interpunkční znaménka, ukazují směr čtení a výzkumník jejich odpovědi zaznamenává do formuláře. Dotazník kromě demografických vlastností rodinného prostředí směřuje také na aktivity rodičů orientované na podporu gramotnosti dětí. Pokročilými statistickými analýzami se autorovi podařilo potvrdit, že k rozvoji znalostí konvence nestačí jen časté předčítání, ale že je potřeba čtení doprovázet ověřováním porozumění a tzv. alfabetickými aktivitami jako např. hry s písmeny nebo číslicemi. Při čtení článku mě neodbytně pronásledovala otázka, jak se liší konvence tištěného a elektronického textu?

Na otázku *Kolik času zameškají žáci v českém základním školství?* v názvu hledá odpovědi autorská dvojice doktorandky E. Skalové a školitele D. Dvořáka. Studie je jedním z prvních pokusů pokrýt další z bílých míst českého pedagogického výzkumu s velkým významem pro decizní sféru. Logicky tak přináší více otázek než odpovědí. Cenná je především konceptualizace, která sice vychází ze zahraniční terminologie, ale citlivě ji přenáší do českého pedagogického diskursu. Kromě pojmu absence či záškoláctví odhaluje problematiku tzv. skrytého záškoláctví

či nezapočtené absence. A tak i když se data o zameškaných hodinách evidují pro jednotlivé žáky (a jsou v souhrnu uvedeny na každém vysvědčení), není potenciál těchto informací na úrovni škol a vzdělávacího systému dostatečně využíván. Jinak je tomu např. v Anglii, kde se s daty o nepřítomnosti žáků systematicky pracuje a mezi cíle vzdělávací politiky patří i zlepšování docházky a povinnost školy reagovat na tzv. chronickou absenci žáků při překonání 10% hranice. Autoři pracovali se sekundárními daty, které jsou školy povinny pravidelně hlásit nebo zveřejňovat ve výročních zprávách. Analýza těchto dat ukázala, že jejich výpovědní hodnota není vysoká, někdy je až zavádějící. Výzkum byl tak trochu cimrmanovským odhalováním slepých cest, přesto – anebo právě proto – jej ale považuji za slibný začátek dalších výzkumů na toto téma. Snad potvrdí i v diskusi opatrně naznačené stanovisko, že celkové absence českých žáků základních škol jsou ve srovnání s minulostí i zahraničím poměrně vysoké a rozhodně si zaslouží více pozornosti, např. systematickou podporu ve formě doučování dlouhodobě absentujících žáků.

Další dva články jsou sice ukotveny ve výuce přírodovědy či biologie, ale jejich výsledky nesměřují výhradně do oborové didaktiky – mají významné přesahy do didaktiky obecné a do pedagogiky. Rozvíjení klíčové kompetence k řešení problémů v problémově orientované výuce ve studii T. Českové je prezentováno na mikroanalýzách výukových situací u žáků 1. stupně ZŠ, kde

slibný potenciál navození problémové situace učitelé dostatečně nenaplní, protože neponechají žákům dostatek času k řešení, místo náповědy přebírají iniciativu a buď úlohu vyřeší sami, nebo jsou přespříliš návodní. Podstata samostatného řešení problémové situace tak není naplněna. Text I. Raisiglové a K. Příbylové zkoumá, jak začínající učitelé biologie na 2. stupni základních a středních škol vzpomínají na svou pregraduální přípravu a jak hodnotí její jednotlivé složky vzhledem k připravenosti pro profesní výkon. Jednoznačně se učitelé zapojení do výzkumu cítili být lépe připraveni v oborové složce přípravného vzdělávání a naopak velký deficit pocítují v pedagogicko-psychologické oblasti. Dokladují to především výroky o bolestných začátcích při (ne)zvládnání rušivého chování žáků. Hloubkové kvalitativní rozhovory také přinesly názory na to, co by se mělo zlepšit. Učitelé navrhuji zařazovat analýzu autentických výukových situací, nácvikové aktivity v oborové didaktice (jako např. microteaching) a hlavně větší množství cvičných praxí s kvalitní reflexí během studia. Odrtrženost teoretické přípravy od praxe vysvětlují neznalostí a nedostatkem zkušenosti vysokoškolských učitelů s výukou žáků na základních a středních školách. Obě studie jsou cenné také tím, že přinášejí signifikantní úryvky ze školní výuky, které čtenáři doslova teleportují do školního prostředí.

Příspěvek M. Pazoura a J. Strakové o identifikaci klíčových témat vzdělávací politiky využitím metody Delphi je v zásadě metodologický a odkazuje

na výsledky, které čtenář najde detailně popsané jinde (<https://skav.cz/delphi-se-treni>). Cílem výzkumu bylo identifikovat problematické oblasti, na které by se měla soustředit vzdělávací politika. To se nepochybně podařilo. Respondenti podle autorů reprezentovali velmi rozmanité spektrum aktérů systému vzdělávání. Nabízí se podotknout: jací respondenti, takové výsledky. Autoři to objasňují přehlednou tabulkou, kde je členění podle typu subjektu. Trochu záhadou pro mě zůstává kategorie *nezávislý expert*. Nicméně to, že jsem se s žádným skutečně nezávislým expertem na vzdělávání doposud nesetkal, nechci nikterak zobecňovat. Metoda Delphi se jeví jako seriózní vědecká metoda vhodná k identifikaci témat veřejných politik. Zajímavé by bylo, jaké výsledky by metoda přinesla, kdyby se v další vlně soustředila na doporučení, jak dosáhnout zlepšení identifikovaných nedostatků. A o to nám všem (doufám) jde především.

Za přečtení stojí i rubrika recenzí, která upozorňuje na několik pozoruhodných publikací. Kniha D. Kasperové o působení Československé obce učitelské v kontextu konstituování vzdělávacího systému po vzniku Československa nám může připomenout, jak důležité je mít (či nemít) profesní sdružení, které reprezentuje zájmy učitelstva. Kniha prof. Chenga, na kterou upozorňuje E. Walterová, je odvážnou konceptualizací současných reforem ve vzdělávání a více doporučenou četbou pro aktéry vzdělávací politiky, v současnosti především Strategie 2030+. V globalizujícím se světě nám i aktuální

zkušenosti z Hongkongu mohou být blíže, než si myslíme. Lákavě působí i kniha s názvem *Psychologie učení*. Podle autora recenze P. Urbánka se jedná o publikaci přehledovou v tom nejlepším slova smyslu, jak je pro J. Průchu charakteristické. Poslední recenze na knihu autorského kolektivu vedeného N. Vondrovou z nakladatelství Karolinum z pera T. Janíka vyzdvihuje především interdisciplinární přístup. Východiskem jsou matematické

slovní úlohy, které jsou komplexně analyzovány nejen z oborového, ale také jazykového a psychologického úhlu pohledu. Zvláště pro autory učebnic by měla být tato kniha četbou povinnou.

Obsah čísla nakonec nevyznívá tak negativně, jak by mohl prostý souhrn klíčových slov v názvu napovídat, protože texty vždy buď výslovně, anebo alespoň implicitně naznačují, kam nebo i jak dál...